

"ה'א"ן" 14/12/11

הטבע אינו מתימטיקה

מאמרה המאלף של גליה בנוזמן, "יחזו קאל שעל החומה", על הפואמה "ירושלים: האצלתו של הענק מאלביון" מאת המשורר והצייר ויליאם בלייק (תרבות וספרות", 23.11), חושף יפה מדוע יצירה זו נחשבת ל"אחת היצירות הכאוטיות והאניגמטיות", שלא לומר האידיוסינקרטיות, "ביותר בתור לדות הספרות האנגלית". אחד ההיבטים החשובים ביצירה זאת, כפי שמציינת גליה בנוזמן, הוא "סלידה מן העריצות המחשבתית של הרציונליזם".

דוגמה חשובה לסלידה מן העריצות המ"חשבתית של הרציונליזם" בפואמה, ומכאן להסרת הקסם מהעולם על ידי הפילוסופיה החדשה של הטבע בראשית העת החדשה, נמצאת בביקורת החריפה של בלייק נגד מבשרי המהפכה המדעית באנגליה במאה ה-17, פרנסיס ביקון, ג'ון לוק ואייזק ניוטון. וכך כותב בלייק בפואמה: "הו רוח אלוהית, שאי אותי על כנפיך / כך שאוכל לעורר את אלביון" כנגד "ביקון וניוטון" אשר "אימתם / תלויה כמו פרגולי ברזל מעל אלביון".

כשיר אחר, "נישואי השמים והגיהנום", כותב בלייק נגד הנטייה של אנשי המדע החדש לצמצם ולהסביר את כל עולם התורפעות של הטבע לאור הרציו, או השכל האנושי: "מי אשר רואה את האינסוף של כל הדברים, רואה את אלוהים. מי אשר רואה רק את הרציו, רואה רק את עצמו בלבד". זו הסיבה שהוא חש "בזו ותיעוב" עמוק לעבודותיהם של "ניוטון ולוק" וכן של "בייקון", מפני ששלושת המלומדים הללו "לעגו להארה ולחזיון" רתיים. אין תמה אפוא שכינה אותם כ"שלושת המורים הג"דולים של אתיאזום, או של תורת השטן". ביתר פירוט, בלייק התקיף את שלושתם כיוון שהם כולם כאחד "דחו את איחוד הק"דושים והמלאכים / רחשו בזו לחזיון אלוהי ולמימוש, עשו פולחן / לאלוהים של עוברי האלילים, האל של העולם הזה, והטבע חסר האלוהים".

ביחס לבייקון, בלייק טען כי אבי הפי"לוסופיה הניסויית הביא "להרס של האמנות והמדע". אך יותר מכל הוא שנא את המ"תימטיזציה של הטבע, או ההשקפה שהטבע "נכתב בלשון מתימטית", שרגלו בה גלי"ליאו וניוטון, אשר הפכה לאבן היסוד של המדע המודרני. זו אחת הסיבות שבגללן השווה בלייק את הפילוסופיה של ניוטון לפילוסופיה של אפיקורוס: "התכלית של הפילוסופיה של אפיקורוס ושל ניוטון היא אתיאזום". זאת ועוד, הוא האשים את ניוטון שבעבודתו המדעית חגג את ניצחון התבונה על הדמיון באמצעות ספק ונסיון: "תבונה אומרת קסמים, ניוטון אומר ספק".

אין זה מפתיע אפוא שבפואמה הגדולה שלו "מילטון", 1804-8, משווה בלייק, המופיע בדמות אלוהים, את ניוטון ולוק לשטן: "הו שטן, היצור הצעיר ביותר שילדתי... האם אינך האל המכניסטי של ניוטון או היסוד (למחשבת) לוק".

מאחר שבלייק היה גם צייר, הוא צייר את ניוטון יושב במחשכי מערה עמוקה ומ"שרטט-מורד במחוגה את העולם, רמו למשל המערה המפורסם של אפלטון, שבו שוכני המערה משוכנעים כי הצללים שעל קירות המערה הם העולם הממשי וכלל אינם יוד"עים שהעולם האמיתי נמצא מחוץ והרחק הימנה.

מן הראוי לציין כי ביקורתו של בלייק את אנשי המדע המודרני הראשונים לא נע"תה בחלל ריק. כבר בראשית המאה ה-17 המשורר המטאפיסי האנגלי הגדול ג'ון דאן התקיף את המדע החדש ואת הפילוסופיה האמפיריציסטית של פרנסיס בייקון, משמע הפילוסופיה הטוענת כי הניסיון הוא המקור לידעה ולא דברים שמעבר לניסיון. ב-1611 קונן בייקון כי "הפילוסופיה (המדעית) הח"דשה מטילה ספק בכל... השמש והארץ איבדו את מקומן (בקוסמוגרפיה המסורתית) ושום תבונה איננה יכולה לכוון את האדם היכן למצוא אותם". יתר על כן, הוא טען כי חלוצי המדע המודרני בראשית העת החדשה אשר יצאו "נגד המסורת (המדעית) העתיקה, יצרו ספקות ופחדים... וככלל יצרו עמדות

מנוגדות לכל השקפה שהיתה מיוסדת ומ"בוססת קודם לכן".

אין זה מפתיע כלל כי דאן מיקם את חלו"צי המדע המודרני, כגון קופרניקוס, גליאלו, קפלר ואחרים, בגיהנום ביצירתו "איגנטיוס ואסיפת הקרדינלים שלו" (1611). הכוונה כמובן לאיגנטיוס לוולה, מייסד מסדר הישועים. הוא הדין בביקורת החריפה של בלו פסקל כנגד דאקרט, אבי הפילוסופיה המודרנית. "אינני יכול לסלוח לדאקרט"; כתב פסקל בהגיגים, "הוא בונה את כל הפילוסופיה שלו ללא אלוהים. ואף שהוא חייב להתיר לו לנקוש באצבעותיו בכדי להכניס את העולם למסלולו, הרי לאחר מכן אין הוא מיעד כל תפקיד אחר לאלוהים" בשיטתו. בניגוד גמור לכך, שוועתו הגדולה של פסקל היתה מופנית ל"אלוהי אברהם, יצחק ויעקב", האל המסורתי של הנצרות ולא ל"אל של הפילוסופים", או דאקרט וחי בדיו אנשי המדע, משמע לאלוהים הגואל והמושיע. לכן הוא רושם לעצמו בהגיגים "לכתוב כנגד אלה המעמיקים לחקור יותר מדי במדע. דאקרט". ובלייק מסיים בצורה דומה ותובע בפואמה שלו "מילטון": "לסלק את ההוכחות הרציונליות (של המדע החדש) באמצעות האמונה במושיע... (ובדרך זו) לסלק את בייקון, לוק וניוטון, מאלביון".

אביהו זכאי